

4. Zvláštní druhy směnecných rubopisů

Shora uvedené účinky směnecných rubopisů nemusí nastupovat vždy a za všech okolností. Hovoří se potom o zvláštních druzích směnecných rubopisů. Účastníci mohou zvláštní doložkou ve směnce efekty směnecných rubopisů do určité míry modifikovat. V některých případech rozhoduje o účinnosti směnecných rubopisů také čas indosace.

a) Rubopis s vyloučenou odpovědností (exonerací indosament)

Jako první ze zvláštních druhů rubopisů je v zákoně upraven tzv. *exonerací (nezaavazující) rubopis*. Podle § 15 odst. 1 ZSS může každý indosant ke svému rubopisu připojit doložku vylučující jeho odpovědnost za přijetí a zaplacení – tzv. *doložku úzkosti*. V praxi se používá slov: „bez závazku“, „sine obligo“, „bez závaznosti“, „bez záruk“, „bez posílu“ apod. Rubopis s touto doložkou nemá garanční účinky: indosant se vůbec nestává nepřímým dlužníkem a neodpovídá za přijetí a za zaplacení směnky, jako je tomu u běžného rubopisu.

Doložku úzkosti používá indosant z obavy, že by byl při nepřijetí nebo nezaplacení směnky postihován jako regresní dlužník. Deklarace této nejistoty přímo ve směnecné listině a také skutečnost, že věřitel ztratil potenciálního směnecného dlužníka, rozhodně není pro další možné nabyvatelé příznivým signálem. Doložka úzkosti v rubopisu může směnku z obchodního hlediska zcela znehodnotit.

Nezavazující rubopis nemá žádný vliv na další následné rubopisy, které mají (s výhradou zvláštních druhů směnecných rubopisů) všechny obvyklé účinky. Pokud tedy po rubopisu s doložkou „sine obligo“ následují další běžné rubopisy, stávají se jejich indosanti nepřímými dlužníky. Skutečnost, že se jejich předchůdce zbavil své odpovědnosti, nemá vliv na jejich závazek.

b) Přímý rubopis (rektaindosament)

Jako další speciální druh směnecného rubopisu je v § 15 odst. 2 ZSS upraven tzv. *přímý rubopis (rektaindosament)*. Podle citovaného ustanovení může indosant zakázat další indosaci směnky. Zákon nepředepisuje, jak má tato doložka (označovaná také jako *negativní ovrhdoložka*) znít, v praxi se zprá-

9. Převody směnecných práva

vídla používá slov „*nikoliv na řad*“. Indosant u přímého rubopisu se nazývá rektaindosant, indosantů tohoto rubopisu se označuje jako rektaindosantů.

Přímým rubopisem se *modifikují garanční účinky* směnecného rubopisu, ostatní účinky (legitimační, převodní – včetně vyloučení námitek z vlastních vztahů) nastupují beze změn. Na rozdíl od exoneracího rubopisu, u něhož se indosant zbavuje své odpovědnosti vůči všem, odpovídá indosant přímého rubopisu za zaplacení a přijetí směnky jen tomu, na koho směnku převedl (svému indosantovi), nikoliv dalším případným nabyvatelům směnky.

Z toho vyplývá, že pokud nedojde k dalším převodům, nelší se postavení indosanta u rektaindosantu od postavení indosanta. Olišné účinky přímého rubopisu se projeví až vůči dalšímu nabyvateli, kterému rektaindosant neodpovídá.

Eventuální další převod směnky ovšem neznamená, že se rektaindosant definitivně zbavuje své odpovědnosti za přijetí a zaplacení směnky. Je sice pravda, že směnecnou pohledávku může vůči němu uplatnit pouze rektaindosant, ovšem právě k němu může směnka dospět v rámci směnecného posílu. Vůči rektaindosantovi však může rektaindosant uplatňovat námitky z vlastních vztahů (čl. I § 17 ZSS).

Dle mého názoru nelze za těchto podmínek považovat za součást postížení nároků rektaindosantů v ceně příkladů způsobených převody, neboť k nim došlo v rozporu se zákonem indosace. Jednalo by se o výkon práv v rozporu s dobými mravy (§ 3 odst. 1 ObčZ).

Zákaz indosace u směnecného rubopisu v žádném případě nemá za následek změnu formy směnky na cenový papír na jméno (s tímto omyšlením se velmi často setkáváme v naší praxi a ve velké míře také v naší odborné literatuře). Ke změně formy směnky (§ 3 ZcenP) může totiž dojít výhradně rektadoložkou výstavce směnky a nikoho jiného (§ 11 odst. 2 ZSS). Rektadoložka u rubopisu takové účinky v žádném případě nemá. Směnka opatřená přímým rubopisem i nadále zůstává cenovým papírem na řad a zásadně se převádí rubopisy. Tak to ostatně předpokládá i ustanovení § 15 odst. 2 ZSS („odpovídá těm, na něž byla směnka dále indosována“)¹⁷³.

¹⁷³ Pokud by se rektaindosant nechal zlákat rektadoložkou svého indosanta k tomu, aby směnku dále „převedl“ postupem pohledávky, mělo by to závažné dopady. Uzavřením postupní smlouvy a předáním listiny by totiž k převodu směnky nedošlo. Blíže k tomu 3. oddíl této kapitoly.

c) Zmocňovací rubopis (prokuraindosament)

Podle § 18 ZSS obsahuje-li indosament doložku „hodnota k vybrání“, „k inkasu“, „in prokura“ nebo jinou doložku vyjadřující jen zmocnění, může majitel vykonat všechna práva ze směnky, převést ji však může jen dalším zmocňovacím indosamentem.

Prokuraindosamentem (v rámci zákona zmocňovacím rubopisem) rozumíme tedy z formálního pohledu rubopisy, které obsahují shora uvedené doložky, resp. jiné doložky vyjadřující zmocnění. Alternativně lze např. užívat klauzuli „v plné moci“, „k vybrání“, „hodnota v inkasu“, „za účelem inkasa“ „na řád pana K. Cerného, jakožto mého zmocněnce“ apod.

Indosant u zmocňovacího rubopisu se nazývá prokuraindosant, indosant se označuje jako prokuraindosatář. Účelem zmocňovacího rubopisu není převod práv ze směnky, nýbrž vytvoření zvláštní *směnčněprávní možnosti zastoupení*¹⁷⁴. Zmocnění obsažené ve zmocňovacím indosamentu nezaniká ani smrtí zmocnitelé, ani ztrátou jeho způsobilosti k právním úkonům.

Prokuraindosament nemá účinky garancí ani transportní, konstatuje-me u něj pouze *legitimační efekt*. Prokuraindosatář je legitimován k výkonu práv ze směnky, zejména k inkasu směnky, ke zřízení protestu či k žalobě. Nebude již oprávněn k tomu, co není jen výkonem směnčných práv (např. k prominutí směnčné pohledávky či prodloužení směnky nebo k jejím převodům).

Co se týče vztahu mezi prokuraindosatářem a prokuraindosantem, bude mezi nimi zpravidla uzavřena smlouva obstaravatelského typu, na základě které bude prokuraindosatář povinen provést určené směnčné úkony a prokuraindosant se zaváže poskytnout mu za to úplatu.

Prokuraindosatář může směnku dále převést jen *dalším zmocňovacím rubopisem*. Půjde o speciální směnčnou substituci, se kterou je v praxi spojeno několik nejasností.

Otázkou je například, jak hodnotit případy, kdy je prokuraindosatářem dále rubopisováno bez prokuradoložky. Podle převažujícího mínění v české i zahraniční odborné literatuře¹⁷⁵ je takový rubopis platný a je nutno jej kvalifikovat jako rubopis zmocňovací plné moci.

¹⁷⁴ Což ovšem nevylučuje, aby se majitel alternativně nechal zastoupit na základě obecné plné moci.
¹⁷⁵ Stejně např. Roubek, *Nové československé právo směnčné*, 1941, s. 75; Baumbach/Hofermehl: *Wechselgesetz und Wechselgesetz*, 1997, s. 264; Kapfer, *Handkommentar zum Wechselgesetz*, 1969, s. 101.

9. Převody směnčných práva

vaci. Že jde o právě takový rubopis, může rozeznat každý nabyvatel z prokuradoložky u předchozího indosamentu. Zmocňovací rubopis je tedy dostatečně identifikován předchozí zmocňovací doložkou a další uvedení zmocňovací klauzule již není bezpodmínečně nutné. Naše novodobá judikatura tuto otázku – alespoň dle informací autora – zatím neřešila.

Pro případné námitky směnčných dlužníků má zásadní význam ustanovení § 18 odst. 2 ZSS, podle kterého mohou osoby směnčně zavázané v tomto případě činit majiteli jen takové námitky, které by mohly činit indosantovi. Co ve znění zákona na první pohled vypadá jako restrikce námitek (srovnej dle „jen“), bude mít ve většině případů účinky přesně opačné, tedy především možnost uplatnění námitek směnčujících proti prokuraindosantu i vůči prokuraindosatáři. Citované ustanovení jen logicky brání tomu, aby dlužník do námitek promítl své vztahy ke směnčnému zmocnění a ponechává mu k dispozici všechny námitky, které měl vůči prokuraindosantu.

d) Zástavní rubopis

V souladu s požadavky ZCenP¹⁷⁶ se vyžaduje ke vzniku *zástavního práva ke směnčce* mj. zástavní rubopis. Zástavní indosament se formálně vyznačuje doložkami „k zajištění“, „hodnota k zajištění“, „hodnota v zástavě“ či jinými doložkami vyjadřujícími zástavení.

Zástavní rubopisy mají (jak naznačuje dlece „může majitel vykonat všechna práva ze směnky“) legitimizační účinky¹⁷⁷. Zástavní indosatář uplatňuje práva ze směnky svým jménem, nikoliv jménem indosanta. *Transportní efekt* nemá zástavní rubopis proto, že zástavní indosatář nemůže směnku převést, resp. jeho případné indosamenty mají jen účinky rubopisů zmocňovacích¹⁷⁸. Zástavní rubopisy *nemají ani účinný garancí* (většinový názor).

V případě, že pohledávka zajištěná zástavním právem ke směnčce není řádně a včas splněna, může zástavní větitel může vykonat práva ze směnky sám. To ovšem předpokládá, že směnka je již splatná nebo umožňuje výkon směnčných práv před splatností (srov. § 43 ZSS). Z výšežku se zástavní

¹⁷⁶ Srov. § 40 odst. 2 ZCenP.

¹⁷⁷ Opacné Chalupa, R.: *Zákon směnčný a sekový – komentář*, I. díl (směnky), Praha, Linde 1996 s. 211.

¹⁷⁸ Srov. § 19 ZSS.

věřitel může uspokojit a po započtení obdrženího plnění proti pohledávce zajištěné zástavním právem použít eventuální převyšující výnos zástavnímu indosantovi.

Zda může zástavní indosatář zvolit postup podle § 44 ZCenP, tj. prodej ve veřejné dražbě proředitelstvím obchodníka s cennými papíry, je zatím sporné¹⁷⁹.

e) Podrubopis (subindosament)

Na rozdíl od ostatních zvláštních druhů rubopisů se podrubopis zpravidla nevyznačuje žádnou zvláštní doložkou. Rozhodujícím kritériem je zde kritérium časové (okamžik převodu) a to nemusí být ze směnky patrné Z § 20 odst. 1 ZSS vyplývá, že pokud byla směnka indosována po protestu pro neplacení či po uplynutí lhůty k protestu, má takový indosament jen účinky obyčejného postupu. Právě tyto rubopisy se označují jako podrubopisy (subindosamenty).

Rubopis provedený do splatnosti má všechny běžné účinky a ničím specifickým se nevyznačuje. Také rubopis po splatnosti, ale do provedení protestu či do uplynutí lhůty k protestu je zcela běžným rubopisem. Směnky lze v krátkém mezidobí mezi splatností a protestací, resp. mezi splatností a uplynutím lhůty k protestaci, indosovat bez jakéhokoli omezení se všemi běžnými účinky. Hovoří se zde někdy o tzv. *dadatných rubopisech*.

Jinak je tomu ale již u indosace směnek po véas a řádné provedení protestu (tzv. *postprotestní podrubopis*), resp. po uplynutí lhůty k protestu pro neplacení (tzv. *postprejudiční podrubopis*). V těchto případech jde o nutné (protože nezaplacené) směnky. Směnečné právo zde vyžaduje jakousi „samočistící funkci“, když do značné míry oběh takových směnek ztěžuje.

Účinky u těchto podrubopisů nastupují jen občanskoprávní; indosace má na základě zákonné konverze účinky postoupení pohledávky (*cesse*). Podinpráv indosanta. Nabývá tedy práva odvozené od něj a je vystaven veškerým námitkám dlužníka vůči indosantovi. Pokud dlužník disponoval vůči předchozímu majiteli námitkami z vlastních vztahů (§ 17 ZSS), nedochází podrubopisem k jejich vyloučení.

¹⁷⁹ Klade se k této variantě stává Kovariik. Směnka a šek v České republice, 4. vydání, 2001, str. 143.

9. Převody směnečných práva

Nerohoduje přitom, že směnka neobsahuje doložku bez protestu¹⁸⁰. V praxi se v souvislosti s podrubopisy¹⁸¹ setkáváme se zcela nesprávným názorem, podle něhož ustanovení § 20 ZSS nelze vzít v úvahu na případy, kdy byla směnka vyřazena s doložkou „bez protestu“. Subindosatři čelící námitkám dlužníka podle § 20 ZSS se někdy brání argumentem, že pokud není směnkou třeba protestovat, nikdy neuplyne lhůta, kterou předpokládá zmíněné ustanovení, když protest samozřejmě nebyl učiněn. Jde o výsledek zjevného nepochopení § 20 odst. 1 ZSS, která se samozřejmě vztahuje i na směnky s doložkou „bez protestu“. Směnka, která obsahuje výstavcovu klauzuli „bez protestu“, samozřejmě může být protestována. Jak vyplývá z § 46 odst. 2 ZSS, může majitel učinit protest i přes eventuelní doložku „bez protestu“, následkem je přenesení na dlužníky. Počátek lhůty lze proto bezpečně určit i u směnek s touto klauzulí.

Zdá se tedy, že pozice dlužníka, který disponuje vůči majiteli oprávněnými námitkami, se zlepšuje, pokud je směnka marně protestována, resp. pokud uplyne protestací lhůta. Následné rubopisy již nebudou mít účinky běžných rubopisů, nýbrž postoupení pohledávky, čímž nedojde ke ztrátě námitek z vlastních vztahů.

V praxi ale bude mnohdy obtížné určit, zda jde o běžný rubopis nebo již o podrubopis. Na rozdíl od akciových rubopisů¹⁸² nemusí být totiž směnečné indosamenty datovány. Skutečnost, že jde o podrubopis, může vyplýnout z protestu pro neplacení a podle okolností také z příslušné protestní doložky umístěné na směnce (§ 86 ZSS). Jestliže nebylo protestováno a rubopis nebyl datován, platí podle § 20 odst. 2 ZSS *vyvrátitelná právní domněnka*, že rubopis byl proveden před uplynutím lhůty k protestu (a že tedy jde o běžný rubopis se směnečnými účinky). Bude na tom, kdo se dovolává opa-

¹⁸⁰ Dle § 46 odst. 1 ZSS.

¹⁸¹ V literatuře nepanuje terminologická jednotka při rozlišování jednotlivých druhů rubopisů z hlediska časového. Např. Smittek se Štěpínou (Smittek/Štěpina: Jednotný směnečný řád, 1941, s. 122–123) uvádějí, že indosament, který se stal po splatnosti směnkou, se obecně označuje jako podindosament či dodatný indosament, a dále rozlišují dva druhy takového indosamentu, a to dodatný indosament s účinky právního indosamentu a dodatný indosament s účinky pouze obecně-právními. Na rozdíl od těchto autorů vycházím ze shora uvedeného dělení, tj. z rozlišování dodaného rubopisu (rubopis po splatnosti ale do fádného protestu či do uplynutí lhůty k protestu) a dvou druhů podrubopisů (subindosament) s účinky postoupení pohledávky. Na prvně jmenovaný se vztahuje první věta § 20 odst. 1 ZSS a na druhý věta druhá téhož odstavce). Podobně i Dědlić/Pauly, Cenné papíry, 1994, s. 66; Chalupa ve svém komentáři (Chalupa, R.: Zákon směnečný a šekový, 1996, s. 219–220); Baumbach/Hefemeihl: Wechselgesetz und Scheckgesetz, 1997, s. 276).
¹⁸² Srov. § 156 odst. 6 ObchZ, který požaduje, aby indosament obsahoval mj. i „den převodu akcie“.

ku, aby dokázal, že k převodu směnky skutečně došlo až po uplynutí lhůty k protestu, resp. po uplynutí lhůty k protestaci. To stejné platí i pro tvrzení, že datum u rubopisu neodpovídá skutečnosti (námitka autedatovaného rubopisu).

Účinky podrubopisu dobře ilustruje i usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 8. 1997, sp. zn. 9 Omo 338/97¹³³. V posuzovaném případě bylo žalováno na základě vlastní směnky. Krajský soud vydal směnečný platební rozkaz. Žalovaný podal sporné námítkami i návrh na nařízení předběžného opatření, kterým by soud zakázal žalobci převést směnku na jiného. Svůj návrh odůvodnil tím, že žalobce porušuje své smluvní závazky a je třeba zamezit dalšímu oběhu, neboť by to mohlo zmařit námitky žalovaného. Krajský soud návrhu na vydání předběžného opatření nevyhověl.

Vrchní soud zamítavé rozhodnutí potvrdil s následující argumentací: „Předmetná směnka byla splatná dne 28. 2. 1994, což znamená, že v současné době již uplynula lhůta k protestu (čl. I, § 44 odst. 3 zákona). Z této skutečnosti plyne, že s ohledem na výše citovaný § 20 odst. 1 zákona, který dle čl. I, § 77 odst. 1 zákona platí i pro vlastní směnku, budou účinky případného budoucího indosamentu stejné jako při smluvním převodu ze směnky (§ 524 odst. 1 obč. zák.). Další majitel by tedy vstoupil do práv a povinností předchozího majitele a žalovanému zůstanou zachovány všechny námitky, které měl proti žalobci (§ 529 odst. 1 obč. zák.). Za této situace postará žalovaný navrhowané předběžné opatření věcný i právní význam“.